

Tipologia i universals

Juan Carlos Ruiz Antón

PID_00177308

Índex


Introducció	5
1. Classificació genealògica	7
2. Les tipologies holístiques	9
2.1. Tipologia morfològica	9
2.2. Tipologia de l'ordre de mots	12
3. Els universals lingüístics	16
4. Traduïbilitat entre llengües	18
Activitats	21
Bibliografia	25

Introducció

El terme **tipologia** té diferents sentits en l'estudi del llenguatge.

En un sentit ampli, la tipologia és la classificació de les llengües humanes segons els seus diferents tipus d'estructura. Des d'aquest punt de vista, hi hauria una sèrie de grans tipus en els quals les llengües encaixarien amb més o menys comoditat, de forma que aquest tipus seria el que donaria la *personalitat* a cada llengua. Aquest enfocament, que anomenarem **holístic**, ha estat molt popular del segle XVIII ençà, fins pràcticament a la primera meitat del segle XX. Aquest enfocament, tot i això, es troba davant un problema fonamental, i és que no s'ha pogut identificar un conjunt de tipus generals que sigui alhora significatiu i incontrovertit. Les propostes que han avançat els partidaris d'aquest punt de vista tenen moltes limitacions.

En un sentit més restringit (que és el que adoptarem en aquest curs), la tipologia lingüística consisteix a identificar, descriure i comparar els diversos tipus que es troben, no respecte a tota una llengua en el seu conjunt, sinó respecte a un determinat paràmetre gramatical. D'aquesta manera, parlarem de la tipologia del nombre, la tipologia de la veu passiva o la tipologia de l'expressió del subjecte. En aquest sentit, parlarem d'un enfocament **funcional** de la tipologia lingüística.



Analitzarem amb més detall aquesta forma de classificació en l'apartat "Les tipologies holístiques".

En un sentit ampli, aquest enfocament funcional està bastant estès entre els investigadors (malgrat les seves diferències en objectius i metodologia). Entre els grups de recerca més importants cal destacar el projecte RIVALC del Centre National pour la Recherche Scientifique (CNRS), de França, dirigit per Gilbert Lazard, el grup UNITYP de la Universitat de Colònia (Alemanya), entorn de la figura de Hansjakob Seiler, i l'escola de tipologia gramatical de la Universitat de Sant Petersburg (Rússia), fundada a la fi dels anys seixanta per Aleksandr Kholodòvitx. Un altre proponent d'aquesta perspectiva és el lingüista nord-americà William Croft (actualment a la Universitat de Nou Mèxic), en el seu important llibre *Typology and universals* (2a. edició, 2003).

Aquest mòdul comença distingint la classificació tipològica de la classificació basada en l'origen genealògic de les llengües, per a continuar amb una anàlisi més detallada de les tipologies holístiques, en particular la tipologia morfològica i la tipologia de l'ordre de mots. El mòdul conclou amb una breu discussió sobre els anomenats *universals lingüístics* i els límits de la traduïbilitat entre llengües.

1. Classificació genealògica

La classificació tipològica no és l'única manera de classificar les llengües humanes. Les llengües també es poden classificar pel seu origen, agrupant en famílies les llengües que han evolucionat a partir d'una llengua mare comuna. Per exemple, el català, el castellà, el francès, l'italià i el romanès (per mencionar-ne només les més importants) deriven totes del llatí, la llengua de l'Imperi Romà, i consegüentment formen un grup genealògic, el de les anomenades *llengües neollatines* o *romàniques*. Aquesta classificació de les llengües s'anomena **genealògica**.

En el cas de les llengües romàniques coneixem perfectament la llengua de procedència, perquè es conserven molts textos i documents escrits en llatí al llarg de molts segles. En altres grups de llengües, però, la llengua mare no n'ha deixat cap rastre, i les proves del seu origen comú es basen en similituds de gramàtica i vocabulari. En aquests casos, per a establir aquest suposat origen comú s'utilitza fonamentalment una tècnica molt rigorosa, coneguda com a **mètode comparatiu**.

Aquest mètode es basa en la comparació entre les formes lingüístiques (sobretot mots i morfemes) de les llengües presumptament emparentades. La idea fonamental en què es basa el mètode és que les similituds que es trobin han de ser sistemàtiques, la qual cosa obliga a descartar totes aquelles similituds que siguin purament casuals o resultat de manlleus lèxics. Per exemple, el mot per a designar el tabac té una forma similar en moltes llengües del món: anglès *tobacco*, francès *tabac*, alemany *Tabak*, rus *tabak*, hebreu *tabak*, japonès *tabako*, finès *tupakka*, àrab *tabgh*, persa *tambaku*, fijià *tavako*, etc. Caldria extreure d'aquesta similitud la conseqüència que totes aquestes llengües tenen un origen comú? Evidentment aquesta conclusió és errònia, ja que sabem que tots aquests mots deriven en última instància del castellà *tabaco*, que al seu torn s'hauria pres d'una llengua indígena d'Haití (Corominas, 1961). L'ús del tabac (i del mot que el designa) es va difondre per tot el món en els segles XVI i XVII, com a resultat de la colonització d'Amèrica per la corona de Castella.

No obstant això, en altres casos trobem altres similituds lèxiques que estan tan esteses i són tan sistemàtiques que de cap manera podem considerar-les casuals. Així, cal suposar que les llengües en què es manifesten tenen un mateix origen. Per exemple, la similitud entre el verb anglès *drink* i l'alemany *trinken* mostra una correspondència entre les consonants *d-* i *t-* a començament de mot que resulta prou significativa, perquè no es limita a aquest parell de mots

Bibliografia

J. Corominas (1961).
Breve Diccionario etimológico de la lengua castellana.
Madrid: Gredos.

sinó que es reproduceix per tot el vocabulari d'ambdues llengües, com es pot constatar en les dades de la taula següent:

Taula 1. Correspondències fonètiques entre anglès i alemany

Anglès	Alemany	
<i>drink</i>	<i>trinken</i>	'beure'
<i>day</i>	<i>Tag</i>	'dia'
<i>daughter</i>	<i>Tochter</i>	'filla'
<i>dream</i>	<i>Traum</i>	'somni'
<i>drop</i>	<i>Tropfen</i>	'gota'
<i>dove</i>	<i>Taube</i>	'colom'
<i>draw</i>	<i>tragen</i>	'arrossegar'
<i>death</i>	<i>Tod</i>	'mort'
<i>deep</i>	<i>tief</i>	'profund'
<i>door</i>	<i>Tür</i>	'porta'

La regularitat d'aquesta equivalència (juntament amb altres correlacions lèxiques semblants) és una prova que l'anglès i l'alemany són llengües relacionades genèticament.

Es fa servir el terme **llengua aïllada** per a referir-se a aquelles llengües que no sembla que estiguin relacionades genèticament amb cap altra llengua coneguda. El basc i el japonès són exemples de llengües aïllades.

2. Les tipologies holístiques

Tornant a la classificació tipològica, hem vist en la introducció que per a alguns la tipologia és la classificació de les llengües en grans grups o *tipus* molt generals. Des d'aquest punt de vista, allò que caracteritza cada tipus és l'existència d'un cert tret gramatical, a partir del qual s'explicarien moltes altres característiques estructurals de les llengües. Aquest enfocament de la tipologia s'anomena **holístic** (derivat del mot grec ὅλος, que significa 'tot', 'sencer').

Les dues tipologies holístiques que han tingut més influència són la **tipologia morfològica** i la **tipologia de l'ordre de mots**.

2.1. Tipologia morfològica

La idea d'aquesta tipologia va sorgir al començament del segle XIX a Alemanya en l'obra dels germans Friedrich i August von Schlegel, i posteriorment en Wilhelm von Humboldt, i va ser desenvolupada a començaments del segle XX pel lingüista nord-americà Edward Sapir. Va ser el primer intent sistemàtic de classificar les llengües del món, basat en l'estructura interna dels mots.

En aquesta classificació es reconeixen tres tipus de llengües: **aïllants**, **aglutinants** i **fusionals**, a què posteriorment s'ha afegit un quart tipus, corresponent a les llengües **polisintètiques**.

La base d'aquesta classificació és el grau de flexió de les llengües: és a dir, la mesura en què els mots canvien de forma per a expressar categories gramaticals, com ara la conjugació del verb per a expressar temps, persona i mode: *llegeixo*, *llegia*, *llegiré*, etc.

Tipus aïllant

Les llengües aïllants no tenen flexió, de forma que tots els mots són invariables, independentment de la seva funció en la frase. Pot dir-se que aquestes llengües no tenen morfologia, en el sentit estricte del mot. A aquesta categoria pertanyen moltes de les llengües de l'Orient Llunyà, com ara el xinès mandarí, el vietnamita o el tai (encara que no el japonès ni el coreà, que són llengües tipològicament molt diferents). La següent oració de mandarí il·lustra aquest aspecte:

- (1) *Wǒ kàn le neiběn shū*
jo llegir PF aquest llibre
= 'He llegit aquest llibre'

Hom pot observar que el verb (*kàn*) no té flexió, i que l'aspecte verbal (PF = perfectiu) s'expressa per la partícula *le*, que és un mot independent.

Com a conseqüència de la manca de flexió, les llengües aïllants generalment no tenen marques gramaticals que indiquin la funció dels elements de l'oració, que s'expressa quasi exclusivament per mitjà de l'ordre de mots.

Tipus aglutinant

Les llengües de tipus aglutinant es caracteritzen perquè els mots es poden dividir en un seguit de morfemes diferents, cadascun dels quals té per regla general una forma consistent i un únic significat o funció. D'aquesta manera, la identificació dels morfemes és senzilla i directa. Per exemple, en turc el mot *topraklarımız*, que significa 'de les nostres terres', està format pels morfemes *toprak* ('terra'), *-lar* (que indica plural, de forma que *topraklar* = 'terres'), *-in* (que indica cas genitiu, que podem traduir per *de*) i *-ımız*, que indica que el possessor és la primera persona del plural, i que en la traducció correspon a l'adjectiu *nostres*.

Tipus fusional

En les llengües fusional (també conegudes com a *llengües flexives*) no hi ha una divisió nítida entre les categories expressades pels morfemes (temps, mode, persona, etc.), com es dona en les llengües aglutinants. La situació típica és que un morfema expressi simultàniament diverses categories diferents, com ocorre, per exemple, en català amb el sufix *-es* del verb *cantes*, que expressa simultàniament temps (present), mode (indicatiu) i persona (segona). D'aquest tipus són moltes de les llengües europees (les llengües romàniques, l'alemany, el rus, etc.), tot incloent les llengües clàssiques, llatí i grec. Observeu, per exemple, que en els diversos casos dels mots del rus *stol* 'cadira' i *voda* 'aigua' (taula 2) és impossible (a diferència d'allò que hem vist en turc) separar en cada terminació quina part correspon al nombre (singular o plural) i quina part correspon al cas (acusatiu, genitiu, etc.). Podem dir, per tant, que les categories de nombre i cas estan morfològicament *fusionades* en rus.

Taula 2. Fusió de nombre i cas en rus

	Singular	Plural	Singular	Plural
Nominatiu	<i>stol</i>	<i>stoly</i>	<i>voda</i>	<i>vody</i>
Acusatiu	<i>stol</i>	<i>stoly</i>	<i>vodu</i>	<i>vody</i>
Genitiu	<i>stola</i>	<i>stolov</i>	<i>vody</i>	<i>vod</i>
Datiu	<i>stolu</i>	<i>stolam</i>	<i>vode</i>	<i>vodam</i>
Instrumental	<i>stolom</i>	<i>stolami</i>	<i>vodoiu</i>	<i>vodami</i>
Preposicional	<i>stole</i>	<i>stolax</i>	<i>vode</i>	<i>vodax</i>

Nota

En la transcripció d'aquests exemples de rus, la lletra *y* representa una vocal intermèdia entre [i] i [u], i la lletra [x] representa el so velar de *j* en castellà. Les altres lletres tenen si fa no fa la mateixa pronunciació que en català.

Tipus polisintètic

En l'estudi de les llengües indígenes d'Amèrica del Nord, els lingüistes van observar estructures que no podien descriure adequadament dins dels tres tipus que hem vist fins ara, i van encunyar un quart tipus, que van denominar **polisintètic**. Les llengües d'aquesta classe s'assemblen a les llengües aglutinants en el fet que tenen mots prou complexos formats per una sèrie de morfemes d'identificació relativament senzilla, però amb la diferència que alguns d'aquests morfemes tenen un contingut no gramatical, que en altres llengües es correspondria amb mots independents. Per exemple, en la llengua xeiene (EUA) el mot *náohkēsáapēhévetsēhést'o'anéhe* es pot analitzar de la manera següent:

- (2) *Ná- ohkē- sáa- pēhéve- tsēhést- o'ané -he*
 ná- ohkē- sáa- pēhéve- tsēhést- o'ané -he
 1SG HAB NEG₁ bé xeiene parlar NEG₂
 = 'No parlo bé el xeiene'

Aquest mot és una de les formes del verb *pēhévetsēhést'o'ané*, que està compost al seu torn de l'arrel *o'ané* 'parlar' i els morfemes *tsēhést-* 'la llengua xeiene' i *pēhéve-*, que indica que l'acció descrita pel verb és satisfactòria o adequada (aquí traduït per l'adverbi *bé*). Aquesta combinació en un sol mot de diversos morfemes dotats de contingut lèxic és la clau de la polisíntesi.

Els altres morfemes del mot són de tipus gramatical: un prefix *na-* (que indica la primera persona de l'agent, i que té per tant una funció semblant a la del sufix *-o* del català en *canto*), un morfema *ohkē-* (que indica acció habitual o genèrica) i un morfema doble *sáa- ... -he* que indica negació.

La polisíntesi no és un fenomen tan exòtic com podria semblar arran d'aquest exemple. Es troba (encara que de forma molt menys sistemàtica) en les llengües d'Europa, especialment en aquelles en què són habituals els mots compostos. Per exemple, en català els compostos del tipus *castellanoparlant* (= *castellano* + *parlant*) són semblants a l'exemple de xeiene que hem vist. De més gran complexitat són els compostos de l'alemany, com ara el següent:

- (3) *Studentenlohnsteuerfreistellungbescheinigung*
 = 'certificat d'exempció d'impostos en la taxa de matriculació'

Aquest mot està format per cinc morfemes lèxics: *studenten* 'estudiant(s)', *lohn* 'taxa', *steuer* 'impost', *freistellung* 'exempció' i *bescheinigung* 'certificat'.

Enfocament bidimensional de la tipologia morfològica

Si s'examinen amb atenció, la diferència entre aquests tipus dista de ser categòrica, i es pot reduir a una qüestió de grau de síntesi i de grau d'integració entre els morfemes d'un mot (Sapir, 1921).

El **grau de síntesi** al·ludeix a la forma d'expressar morfològicament un determinat contingut: de manera **sintètica**, com un morfema dependent, o de manera **analítica**, com un mot independent. Per exemple, el català és una llengua més sintètica que l'anglès: el temps futur s'expressa per mitjà d'un sufix verbal (*compraré*), mentre que en anglès s'expressa per mitjà del verb auxiliar *will* (*I will buy*). Les llengües aïllants són analítiques en grau màxim. En l'extrem oposat es troben les llengües polisintètiques. Les llengües aglutinants i fusionals ocupen una posició intermèdia entre ambdós extrems.

El **grau d'integració** té a veure amb la forma en què en les diverses llengües s'integren els morfemes els uns amb els altres. El grau mínim d'integració es dona en les llengües de tipus aïllant (que manquen, pròpiament parlant, de morfemes dependents). El grau màxim d'integració es dona en les llengües fusionals, els morfemes de les quals expressen simultàniament diversos significats, que en altres llengües correspondrien a morfemes separats. Un cas extrem de fusió ocorre quan el morfema s'integra indistingiblement amb l'arrel del mot, i dona lloc així a formes com l'anglès *sang* (passat del verb *sing* 'cantar') o els anomenats *plurals fractes* de l'àrab, com *rijāl* ('homes', enfront de *rajul* 'home') o *kutub* ('llibres', enfront de *kitāb* 'llibre').

2.2. Tipologia de l'ordre de mots

Una altra classificació que ha tingut gran influència dins l'àmbit de la tipologia lingüística és la tipologia de l'ordre del subjecte i de l'objecte amb relació al verb, ja que es correlaciona amb altres opcions d'ordre de constituents, que fa que tingui un caràcter predictiu important.

Aquesta tipologia es basa en la suposició que totes les llengües tenen un ordre "bàsic" de constituents, que es caracteritza per la posició relativa del subjecte i de l'objecte respecte al verb. En general, l'ordre bàsic és l'ordre típic de les oracions declaratives afirmatives neutres, en què no hi ha cap element realçat per la seva importància informativa. Per exemple, en català, l'ordre subjecte-verb-objecte és bàsic (com ara en l'oració *Pere ha rentat els plats*), en contrast amb l'ordre objecte-verb-subjecte (*Els plats els ha rentat Pere*), que és discursivament marcat*.

* Vegeu el mòdul "Nocions bàsiques de tipologia funcional", l'apartat "Rols discursius".

Essent S = subjecte, O = objecte i V = verb, els ordres bàsics possibles són els següents:

- SVO: com en català, anglès i moltes de les llengües europees, la major part de les llengües africanes, i moltes llengües de l'Àsia oriental, com el xinès mandarí, el tai, el vietnamita i l'indonesi.
- SOV: com el japonès, el basc, el turc i moltes de les llengües de l'Índia.
- VSO: com el gal·lès i altres llengües cèltiques, les llengües de les Filipines i moltes llengües de la Polinèsia.

Atenent a les dades del *World Atlas of Language Structures* (WALS) l'ordre més estès és SOV (amb un 40,5% de les 1.228 llengües de la mostra), seguit de l'ordre SVO (35,4%). L'ordre VSO es troba en un 7% de les llengües. Els ordres VOS, OVS i OSV són extremament rars.

La importància d'aquesta tipologia consisteix en la correlació que s'ha trobat entre l'ordre bàsic i l'ordre d'altres elements secundaris de l'oració, com va assenyalar el lingüista nord-americà Joseph Greenberg el 1963. Per exemple, si una llengua té l'ordre bàsic SVO, com en català, el substantiu precedirà el complement de possessió (genitiu), com ara en la frase *professor d'anglès*. Si l'ordre és SOV, com en japonès, el genitiu precedirà el substantiu:

- (4) *eigo no sensei*
 anglès de professor
 = 'Professor d'anglès'

Com es constata en l'exemple, el complement genitiu *eigo no* 'd'anglès' precedeix el nom *sensei* 'professor'.

Si considerem que la relació entre l'objecte i el verb és una relació de modificador (objecte) a nucli (verb), descobrirem que hi ha altres relacions similars de modificador-nucli que segueixen la mateixa pauta. Les llengües que observen de forma consistent aquesta correlació mostren els ordenaments enumerats en la taula 3:

Taula 3. Correlacions d'ordre nucli-modificador

Llengües verb-objecte (VO)	Llengües objecte-verb (OV)
Verb-objecte	Objecte-verb
Verb-adverbi	Adverbi-verb
Verb auxiliar - verb principal	Verb principal - verb auxiliar
Substantiu-adjectiu	Adjectiu-substantiu
Substantiu - frase relativa	Frase relativa - substantiu
Substantiu-genitiu	Genitiu-substantiu
Nexe-substantiu	Substantiu-nexe

Nota

La denominació tradicional del nexa és **preposició**, quan precedeix el substantiu (és a dir, *pre* + *posició*). En les llengües OV, en què el nexa segueix el substantiu, es prefereix la denominació, etimològicament més adient, de **posposició**. Vegeu el mòdul "Nocions bàsiques de tipologia funcional", subapartat "Estratègies lèxiques" ("Adposicions").

Compareu, respecte a aquesta qüestió, dues llengües tipològicament contràries: el català (SVO) i el japonès (SOV):

- (5) Català:
- Verb-objecte:
Vaig llegir un llibre.
 - Verb-adverbi:
Vas fer bé.
 - Verb auxiliar - verb principal:
Estan esperant l'autobús.

- d)** Substantiu-adjectiu:
Un cantant popular.
- e)** Substantiu - frase relativa:
El periodista que va escriure l'article.
- f)** Substantiu-genitiu:
Els arbres del parc.
- g)** Nexa (preposició) - substantiu:
En el cel.
- (6) Japonès:
- a)** Objecte-verb:
Hon o yomimashita
llibre OBJ llegir/PAST
= 'Vaig llegir un llibre'
- b)** Adverbi-verb:
Yoku dekimashita
bé fer/PAST
= 'Vas fer bé'
- c)** Verb principal - verb auxiliar:
Basu o matte imashō
autobús OBJ esperant estan
= 'Estan esperant l'autobús'
- d)** Adjectiu-substantiu:
Ninki kashu
popular cantant
= 'Un cantant popular'
- e)** Clàusula relativa - substantiu:
Kiji o kaita jānarisuto
article OBJ escriure/PAST periodista
= 'El periodista que va escriure l'article'
- f)** Genitiu-substantiu:
kōen no kigi
parc de arbres
= 'Els arbres del parc'
- g)** Substantiu-nexa (posposició):
sora ni
cel en
= 'En el cel'

El català i el japonès són dues llengües prou consistents respecte al seu tipus, però en la pràctica són molt poques les llengües que s'ajusten completament al patró. A tot estirar, el que podem mesurar és el **grau de consistència** que una determinada llengua observa amb el seu tipus d'ordre. Per exemple, l'anglès és una llengua de tipus SVO, però mostra inconsistències en l'ordre adjectiu-substantiu (*A tall building*: hom esperaria un ordre substantiu-adjectiu) i

genitiu-substantiu (*John's house*, construcció que coexisteix amb l'ordre més consistent substantiu-genitiu: *the house of John*).

La raó d'aquestes inconsistències és el fet que les llengües són productes socials i històrics, que estan en un constant procés d'evolució i de contacte amb altres llengües (que fa, per exemple, que s'hi adopti no solament vocabulari, sinó també característiques gramaticals que corresponen a un diferent patró d'ordre). En aquest sentit, podem dir que molt poques llengües pertanyen a un tipus estructural *pur*.

3. Els universals lingüístics

Es denominen **universals lingüístics** aquelles propietats que es consideren comunes a totes les llengües humanes.

Aquesta qüestió pot plantejar-se des d'una perspectiva molt general, provant d'identificar els trets que són exclusius del llenguatge humà en relació amb els sistemes comunicatius d'altres espècies animals. Aquesta qüestió va ser abordada pel lingüista nord-americà Charles Hockett en un breu article de 1960 intitulat "The Origin of Language", en què presenta una llista de tretze característiques pròpies del nostre llenguatge, que hom pot resumir i concentrar en les següents:

1) **Canal vocal-auditiu**: el fet que en la seva forma més bàsica el llenguatge humà es transmet per mitjà de sons produïts per la boca i percebuts per l'orella. Això implica a) que el missatge es transmet en totes direccions i pot arribar a un grup gran de receptors, b) que el missatge s'esvaeix ràpidament i no persisteix, c) que el parlant pot rebre i transmetre el mateix senyal, i d) que el parlant es pot sentir a si mateix i pot controlar l'emissió del missatge i el seu contingut a mesura que el produeix.

2) **Especialització**: el fet que els òrgans utilitzats per a la producció de la parla estan especialment adaptats per a la tasca. El tracte vocal humà (llengua, llavis, glotis, etc.) s'ha especialitzat en la seva funció lingüística en comptes de ser únicament òrgans per a la ingestió d'aliments.

3) **Dualitat estructural**: el fet que totes les llengües humanes estan formades per unitats que es combinen en un doble plànol per tal de construir missatges.

El primer nivell el constitueixen els **fonemes**, elements fònics que no tenen significat en si mateixos i que formen conjunts petits, entre 30 i 40 elements de mitjana.

El segon nivell està format per la combinació dels fonemes en un nombre molt més ampli de **mots**, que tenen significat (conceptual o gramatical), i que per la seva part poden combinar-se en unitats més complexes (oracions), que descriuen accions i situacions.

La dualitat estructural és el fonament d'altres propietats que recull Hockett, com ara a) el caràcter **discret** o separable de les unitats lingüístiques, i que com a conseqüència podem classificar en categories diferents (vocals, consonants, prefixos, sufixos, substantius, verbs, etc.), b) l'**arbitrarietat**, o manca de connexió necessària entre la forma del senyal i el seu significat, i c) la **productivitat**, és a dir, el fet que sempre podem crear missatges nous, no sentits mai

Nota

Per un extrem hi ha llengües amb un nombre molt reduït de fonemes, com el rotokas, parlat a l'illa de Bougainville, a l'est de Nova Guinea, que té 11 fonemes (5 vocals i 6 consonants), i per un altre llengües amb un inventari de fonemes molt més alt, com ara el !xóó, una llengua khoisan de Botswana, que té 112 fonemes, la major part consonants.

abans, simplement tot combinant els mots de la nostra llengua. Això implica que la combinàtoria del llenguatge humà dota els seus parlants d'una eina amb una capacitat pràcticament infinita per a l'expressió dels seus pensaments, emocions, experiències i coneixements.

Aquestes propietats universals són certament massa generals. Hom pot aprofundir dins les estructures específiques de les llengües en els nivells fonològic, morfològic i sintàctic per tal d'identificar patrons comuns a totes (o a una majoria significativa) de les llengües del món. El fonament d'aquesta hipòtesi és la premissa que malgrat les grans diferències que s'observen entre les llengües del món, totes semblen estar formades sobre la base de principis idèntics. En paraules de Joseph Greenberg (1966), "totes les llengües semblen tallades pel mateix patró". Un dels arguments que duu a aquesta conclusió, entre altres, és la capacitat dels éssers humans d'aprendre i de traduir qualsevol llengua.

Per tant, si aquesta hipòtesi és correcta, els universals lingüístics són una important font de primera mà sobre la manera en què els éssers humans capten la realitat i l'organitzen cognitivament.

Els lingüistes distingeixen els següents tipus d'universals lingüístics:

- **Universals absoluts:** són aquells que es donen en totes les llengües, sense excepció. Per exemple, "totes les llengües tenen vocals i consonants", "totes les llengües distingeixen substantius i verbs".
- **Universals implicatius:** són els que relacionen la presència d'una propietat amb la presència d'una altra. Són del tipus "si A aleshores B". Per exemple, "totes les llengües VO tenen preposicions".
- **Tendències universals (o universals estadístics):** es distingeixen dels universals absoluts en el fet que tenen excepcions. Per exemple, "quasi totes les llengües tenen consonants nasals". Aquest universal té almenys una excepció coneguda: les llengües salish de la costa sud-occidental del Canadà.
- **Tendències implicatives:** es tracta d'universals implicatius que mostren excepcions, com ara "la majoria de les llengües OV tenen posposicions". Encara que aquesta tendència es documenta en moltes llengües arreu del món, hi ha casos en què no es compleix, com ara en persa, una llengua SOV que té preposicions.

4. Traduïbilitat entre llengües

Com s'ha dit abans, un dels arguments més sòlids a favor de l'existència d'una estructura conceptual comuna a totes les llengües humanes és la possibilitat de traduir, és a dir, el fet que tot allò que hom pot dir en una llengua hom pot expressar en una altra. Hi ha, tanmateix, dues possibles excepcions a la traduïbilitat total.

La primera excepció és que les llengües no gramaticalitzen exactament els mateixos conceptes (la qual cosa significa que en unes llengües és necessari utilitzar un procediment gramatical o formal per tal d'expressar una certa informació que en unes altres llengües es pot ometre). Per exemple, la major part de les llengües europees obliguen a indicar el gènere en els pronoms personals de tercera persona (com en català, *ell* o *ella*), mentre que en finès hi ha un sol pronom de tercera persona (*hän*) que no distingeix gènere (com en la frase *Hän on ystävällinen*, que pot ser tant 'ell és amable' com 'ella és amable'). D'aquesta manera, la traducció del català al finès perd especificitat (hi ha un aspecte semàntic que s'elimina), i la traducció del finès al català necessita afegir informació que no és en l'oració original.

En japonès, on el nombre no està gramaticalitzat i no hi ha articles, l'oració (7) es pot traduir de quatre maneres:

- (7) *Watashi ga kinō kangofu ni atta*
 jo SUBJ ahir infermera a veure(PAST)
 = 'Vaig veure ahir {la infermera / les infermeres / una infermera / unes infermeres}'

Una segona excepció a la traduïbilitat la constitueixen les grans diferències de vocabulari que hi ha entre unes llengües i altres (sobretot, encara que no exclusivament, quan hi ha diferències culturals importants), de forma que la traducció directa mot a mot resulta impossible. Per exemple, en català s'utilitzen tres mots per a referir-se a tres tipus d'ingestió (fumar, beure i prendre una medicina), mentre que el japonès només en fa servir un, *nomu*:

- (8) a) fumar un cigarret: *tabako o nomu*
 b) prendre una medicina: *kusuri o nomu*
 c) beure aigua: *mizu o nomu*

A la inversa, el japonès té tres mots per a traduir el concepte *portar* (*roba* o un altre objecte en el cos):

- (9) a) portar ulleres: *kakeru*
 b) portar barret: *kaburu*
 c) portar pantaló, faldilla, sabates: *haku*

Com resulta obvi, moltes diferències lèxiques s'expliquen per raons de tipus cultural, geogràfic, i per la manera característica de cada poble de copsar la realitat. Un exemple repetit és el de la llengua esquimal, en què no hi ha un concepte general per a *neu*, i en canvi hi ha uns quants mots per a designar els diferents tipus de neu que tenen rellevància per a la forma de vida d'aquesta gent, com ara *qana* 'neu que cau' i *apput* 'neu a terra'.

Activitats

1. Observeu les següents llistes de mots de sentit equivalent en unes quantes llengües d'Europa. Quines llengües penseu que estan relacionades genèticament? Justifiqueu la resposta.

	Hongarès	Turc	Japonès	Àzeri	Xinès	Uigur	Basc	Kirguís	
a)	<i>három</i>	<i>üç</i>	<i>san</i>	<i>üç</i>	<i>sān</i>	<i>üch</i>	<i>hiru</i>	<i>uch</i>	'tres'
b)	<i>hosszú</i>	<i>uzun</i>	<i>nagai</i>	<i>uzun</i>	<i>cháng</i>	<i>uzun</i>	<i>luze</i>	<i>uzun</i>	'llarg'
c)	<i>hal</i>	<i>balık</i>	<i>sakana</i>	<i>baliq</i>	<i>yú</i>	<i>beliq</i>	<i>arrain</i>	<i>balyk</i>	'peix'
d)	<i>kutya</i>	<i>köpek</i>	<i>inu</i>	<i>it</i>	<i>gǒu</i>	<i>it</i>	<i>txakur</i>	<i>it</i>	'gos'
e)	<i>virág</i>	<i>çiçek</i>	<i>hana</i>	<i>gül</i>	<i>huā</i>	<i>chichek</i>	<i>lore</i>	<i>gul</i>	'flor'
f)	<i>fej</i>	<i>kafa</i>	<i>atama</i>	<i>qafa</i>	<i>tóu</i>	<i>bash</i>	<i>buru</i>	<i>bosh</i>	'cap'
g)	<i>nevet</i>	<i>gül-</i>	<i>warau</i>	<i>gül-</i>	<i>xiào</i>	<i>kül-</i>	<i>barre</i>	<i>kul-</i>	'riure'
h)	<i>megnéz</i>	<i>gör-</i>	<i>miru</i>	<i>gör-</i>	<i>kàn</i>	<i>kör-</i>	<i>ikusi</i>	<i>kor-</i>	'veure'
i)	<i>mond</i>	<i>de-</i>	<i>iu</i>	<i>de-</i>	<i>shuō</i>	<i>eit-</i>	<i>esán</i>	<i>ait-</i>	'dir'
j)	<i>víz</i>	<i>su</i>	<i>mizu</i>	<i>su</i>	<i>shuǐ</i>	<i>su</i>	<i>ur</i>	<i>suv</i>	'aigua'
k)	<i>kő</i>	<i>taş</i>	<i>ishi</i>	<i>daş</i>	<i>shí</i>	<i>tash</i>	<i>harri</i>	<i>tosh</i>	'pedra'
l)	<i>hideg</i>	<i>soğuk</i>	<i>samui</i>	<i>soyuq</i>	<i>lěng</i>	<i>soghuq</i>	<i>hotz</i>	<i>sovuq</i>	'fred'

Nota

Els mots segueixen l'ortografia oficial (hongarès, turc, uzbek i basc) o la transcripció estàndard (japonès, xinès, uigur, kirguís). En turc i àzeri ç = [tʃ] (català *fletxa*), ş = [ʃ] (català *baixa*). En turc, àzeri i uigur ü i ö representen vocals labialitzades. En àzeri, uigur i kirguís, q representa una consonant pròpera a [k], però d'articulació uvular, no velar.

2. Quina correlació sistemàtica de sons observeu en la següent llista de mots d'anglès i alemany?

	Anglès	Alemany	
a)	<i>water</i>	<i>Wasser</i>	'aigua'
b)	<i>bite</i>	<i>beissen</i>	'mossegar'
c)	<i>white</i>	<i>weiss</i>	'blanc'
d)	<i>foot</i>	<i>Fuss</i>	'peu'
e)	<i>hot</i>	<i>heiss</i>	'calent'
f)	<i>street</i>	<i>Strasse</i>	'carrer'
g)	<i>nut</i>	<i>Nuss</i>	'nou'
h)	<i>to</i>	<i>zu</i>	'a'
i)	<i>two</i>	<i>zwei</i>	'dos'
j)	<i>tongue</i>	<i>Zunge</i>	'llengua'
k)	<i>teach</i>	<i>zeichnen</i>	'ensenyar' (en alemany, 'mostrar')

3. Compareu la següent llista de mots en quatre llengües del Pacífic (extreta de Lyovin, 1997, pàg. 9). Hi trobeu cap tipus de correlació fonètica que provi una relació de parentiu entre elles? Justifiqueu la resposta.

	Malai	Maranao	Samoà	Hawaià	
a)	<i>baru</i>	<i>wagu</i>	<i>fau</i>	<i>hau</i>	'hibisc'
b)	<i>tanis</i>	<i>ula'ul</i>	<i>tani</i>	<i>kani</i>	'plorar'
c)	<i>balay</i>	<i>walay</i>	<i>fale</i>	<i>hale</i>	'casa'
d)	<i>teras</i>	<i>tegas</i>	<i>toa</i>	<i>koa</i>	'fusta'
e)	<i>mata</i>	<i>mata</i>	<i>mata</i>	<i>maka</i>	'ull'

4. Identifiqueu el tipus morfològic del suahili (Tanzània), a partir dels següents exemples:

- a) *Alikuona*
a- ell (SUBJ) *li-* PAST *ku-* te (OBJ) *ona* veure
 = 'Et va veure'
- b) *Atakuona*
a- ell (SUBJ) *ta-* FUT *ku-* te (OBJ) *ona* veure
 = 'Et veurà'
- c) *Nilikuona*
ni- jo (SUBJ) *li-* PAST *ku-* te (OBJ) *ona* veure
 = 'Et vaig veure'
- d) *Aliniona*
a- ell (SUBJ) *li-* PAST *ni-* jo (OBJ) *ona* veure
 = 'Em va veure'

5. Identifiqueu el tipus morfològic del yup'ik (Sibèria i Alaska), a partir dels següents exemples.:

- a) *Angyarpaliyuqtuq*
angyar -*pa* -*li* -*yug* -*tuq*
 barca gran comprar voler IND/3SG
 = 'Vol comprar-se una barca gran'

- b) *Yughaghvigllangyugtut*
yughagh -vig -llag -nge -yug -tut
 pregar lloc gran aconseguir voler IND/3PL
 = 'Volen aconseguir un temple gran'

6. Identifiqueu el tipus morfològic del tai (Tailàndia), a partir dels exemples següents:

- a) *Káo pōot pahsáh tai bpen*
 ell parlar llengua tai poder
 = 'Ell sap (= pot) parlar tai'
- b) *Rao hâi rôt káo*
 nosaltres donar cotxe ell
 = 'Li vam donar el cotxe'
- c) *Káo ja dtōrng gin káo*
 ell FUT caldre menjar arròs
 = 'Li caldrà menjar arròs'

7. Classifiqueu les formes marcades en cursiva en els següents exemples, segons que siguin analítiques, sintètiques o polisintètiques:

- a) Català: *vaig vindre* ahir
 b) Anglès: *louder!* 'més alt!'
 c) Llatí: *scripseram* 'jo havia escrit'
 d) Alemany: *Personalalausweis* 'carnet d'identitat'
 e) Català: *llibret* (compareu-la amb l'equivalent anglès, *small book*)
 f) Navaho: *náánáoshtéél* 'potser tornaré a portar-lo' (*nááná-* indica acció repetida; *o-* indica possibilitat; *sh-* indica que el subjecte és la primera persona del singular (*jo*); *téél* és l'arrel verbal, que significa 'portar'.)

8. Indiqueu el grau d'integració entre morfemes que s'observi en les següents parelles lèxiques de diferents llengües. En els exemples els guions indiquen la separació entre morfemes, i no corresponen a cap convenció ortogràfica.

- a) Anglès: *cat* 'gat' *cats* 'gats'
 b) Alemany: *Buch* 'llibre' *Bücher* 'llibres'
 c) Japonès: *kak-u* 'escric' *ka-ita* 'vaig escriure'
 d) Hebreu: *séfer* 'llibre' *sfar-im* 'llibres'
 e) Finès: *kauppa* 'botiga' *kauppa-ssa* 'en la botiga'

9. A partir de l'observació dels següents exemples de maia yucatec (Mèxic), indiqueu quines característiques estructurals són congruents o incongruents amb les correlacions d'ordre de mots previstes per Greenberg:

- a) *Tz'o'ok in hantik le waaha'*
 PF 1SG menjar ART tortilla
 = 'M'he menjat la tortilla'
- b) *Yan chakmolo'ob ich k'aax*
 haver-hi jaguars en bosc
 = 'Hi ha jaguars al bosc'
- c) *Tz'o'ok u beeta'al hump'éel túumben merkaado*
 PF 3SG fer-se un nou mercat
 = 'S'ha fet un mercat nou'
- d) *U yotoch Saantos*
 seu casa Santos
 = 'La casa de Santos'
- e) *Yaan in hóoyab yéetel ch'óoyo'ob*
 caldre 1SG regar amb galledes
 = 'Hauré de regar amb galledes'
- f) *Tz'o'ok in wilik táan u kool Santos*
 PF 1SG veure PROG 3SG segar Santos
 = 'He vist que Santos estava segant'

Nota

L'ortografia oficial del maia yucatec està molt influenciada per la del castellà. Cal indicar que l'apòstrof representa una consonant oclusiva glotal, que en l'alfabet fonètic internacional es representa pel símbol [ʔ].

10. A partir de l'observació dels següents exemples de xinès mandarí, indiqueu quines característiques estructurals són congruents o incongruents amb les correlacions d'ordre de mots previstes per Greenberg:

- a) *Tā tiāntian huì kè*
 ell/a cada dia rebre convidat
 = 'Rep convidats cada dia'
- b) *Tā cóng Zhōngguo lái le*
 ell/a des de Xina venir PF
 = 'Ha vingut de la Xina'
- c) *Tā zuótiān zǒu le*
 ell/a ahir anar-se'n PF
 = 'Se'n va anar ahir'
- d) *Wǒ xǐhuan chī bīngjīlíng*
 jo agradar menjar gelat
 = 'M'agrada menjar gelats'
- e) *Jīntiān de bào*
 avui MOD diari
 = 'El diari d'avui'
- f) *Shèhuìzhǔyì de jiānglái*
 socialisme MOD futur
 = 'El futur del socialisme'
- g) *Hěn hǎo de shòujià*
 molt bo MOD preu
 = 'Un preu molt bo'
- h) *Huì jiǎng yīngwén de nèige xiǎohái*
 saber parlar anglès MOD aquest nen
 = 'Aquest nen que sap parlar anglès'
- i) *Wǒ tīnshuō nǐ mǎi le shūdiàn*
 jo sentir tu comprar PF llibreria
 = 'He sentit dir que has comprat la llibreria'
- j) *Wǒmen kāi huì tāolùn nèige wènti*
 nosaltres tenir reunió discutir aquest problema
 = 'Tindrem una reunió per a discutir aquest problema'

11. A partir de l'observació dels següents exemples de singalès (Sri Lanka), indiqueu quines característiques estructurals són congruents o incongruents amb les correlacions d'ordre de mots previstes per Greenberg:

- a) *Lamaya eyage asalväsiyage ballava dākka*
eya -ge asalväsīya -ge balla -va
 nen ell -GEN veí -GEN gos -AC va veure
 = 'El nen va veure el gos del seu veí'
- b) *Gāni tadi ballava dākka*
 dona gran gos/AC va veure
 = 'La dona va veure el gos gran'
- c) *Mīniha janele indala ballava dākka*
 home finestra des de gos/AC va veure
 = 'L'home va veure el gos des de la finestra'
- d) *Ballatta kām denna kiyala gāni mīnihatta kiva*
balla-tta mīniha-tta
 gos-DAT menjar donar SUB dona home-DAT va dir
 = 'La dona va dir a l'home que donés de menjar al gos'
- e) *Me wāddapale dān vādde karana basunnāhe iye ave nā*
wāddapal -e kara -na
 aquest taller -LOC ara treball fer -PTC mecànic ahir va venir no
 = 'El mecànic que treballa en aquest taller no va venir ahir'

12. Classifiqueu els següents universals lingüístics d'acord amb el seu tipus:

- a) Totes les llengües tenen pronoms personals que distingeixen almenys primera i segona persona en singular i plural.
- b) En la gran majoria de les llengües OV, el genitiu precedeix el substantiu.
- c) En les llengües VSO, el substantiu precedeix l'adjectiu.
- d) Les marques de cas en els substantius són sempre sufixos.
- e) En una majoria significativa de les llengües VO, l'article precedeix el substantiu.
- f) Les llengües que tenen consonants oclusives sonores ([b, d, g]) tenen també oclusives sordes ([p, t, k]).

Bibliografia

Mètodes de classificació de les llengües

Bickel, Balthasar (2007). "Typology in the 21st century: major current developments". *Linguistic Typology* (núm. 11, pàg. 239-251).

Comrie, Bernard (2001). "Different views of language typology". A: M. Haspelmath i altres (eds.). *Sprachtypologie und Sprachliche Universalien* (pàg. 25-39).

Croft, William (1999). "Typology and Grammar". A: E. K. Brown; J. Miller (eds.). *Concise Encyclopedia of Syntactic Theories* (pàg. 343-350).

Croft, William (2002). "Typology". A: M. Aronoff; J. Rees-Miller (eds.). *The Handbook of Linguistics* (pàg. 337-368). Blackwell.

Junyent, Carme (1986). "La classificació de les llengües i els seus problemes". *Límits* (núm. 1, pàg. 25-47).

Moreno Cabrera, Juan Carlos (1997). "Introducción", "El problema de la clasificación de las lenguas", "La caracterización tipológica de las lenguas y familias lingüísticas". *Introducción a la lingüística* (cap. 1, 2 i 4).

Shibatani, Masayoshi; Bynon, Theodora (1995). "Approaches to Language Typology: A Conspectus". A: M. Shibatani; T. Bynon (eds.). *Approaches to Language Typology* (pàg. 1-25). Clarendon Press.

Song, Jae Jung (2001). "Introducing linguistic typology". *Linguistic Typology* (cap. 1).

Whaley, Lindsay J. (1997). *Introduction to typology*. Part I: *Basics of Language Typology* (cap. 1-4).

Tipologia morfològica

Payne, Thomas E. (1997). "Morphological typology"; "Constituent order typology". *Describing morphosyntax. A guide for field linguistics* (cap. 2 i 4).

Whaley, Lindsay J. (1997). *Introduction to typology*. Part II: *Word Order Typology* (cap. 5 i 6). Part III: *Morphological Typology* (cap. 7 i 8).

Tipologia de l'ordre de constituents

Dryer, Matthew S. (2007). "Word Order". A: T. Shopen (ed.). *Language Typology and Syntactic Description* (vol. I, pàg. 61-131).

Givón, Talmy (2001). "Word order". *Syntax* (cap. 5).

Hawkins, John (1983). *Word order universals*. Academic Press.

Primus, Beatrice (2011). "Word Order". A: P. C. Hogan (ed.). *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences* (pàg. 920-922). Cambridge University Press.

Siewierska, Anna (2006). "Word Order and Linearization". A: E. K. Brown (ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics* (pàg. 642-649).

Song, Jae Jung (2001). "Basic word order". *Linguistic Typology* (cap. 2).

Universals lingüístics

Bickel, Balthasar (2007). "Absolute and statistical universals". A: P. Hogan (ed.). *The Cambridge Encyclopedia of Language Sciences* (pàg. 77-79). Cambridge University Press.

Comrie, Bernard (2003). "On Explaining Language Universals". A: M. Tomasello (ed.). *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure* (vol. II, pàg. 195-209).

Deutscher, Guy (2010). *Through The Language Glass. Why the World looks Different in other Languages*. Nova York: Metropolitan Books.

Evans, Nicholas; Levinson, Stephen C. (2009). "The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science". *Behavioral and Brain Sciences* (núm. 32, pàg. 429-492).

Greenberg, Joseph H. (1966). "Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements". A: Joseph H. Greenberg (ed.). *Universals of grammar* (pàg. 73-113). MIT Press.

Hockett, Charles (1960). "The Origin of Language". *Scientific American* (núm. 203, pàg. 88-96).

Luque, Juan de Dios (2004). "Aspectos universales y particulares del léxico de las lenguas del mundo" [en línia]. *Estudios de Lingüística del Español* (núm. 21). <<http://elies.rediris.es/elies21/>>

Mairal, Ricardo; Gil, Juana (eds.) (2003). "Los universales lingüísticos: pasado y presente". *En torno a los universales lingüísticos* (pàg. 9-88). Cambridge University Press / Akal.

Mairal, Ricardo; Gil, Juana (eds.) (2006). *Linguistic Universals*. Cambridge University Press.

Moreno Cabrera, Juan Carlos (1997). "Los universales lingüísticos y sus diversos tipos". *Introducción a la lingüística* (cap. 3).

Moreno Cabrera, Juan Carlos (2000). "Características del lenguaje humano". *Curso universitario de lingüística general* (vol. 1., cap. 2).

Wierzbicka, Anna (1999). *Emotions across Languages and Cultures. Diversity and Universals*. Cambridge University Press.

Llengües del món

Badia i Capdevila, Ignasi (2002). *Diccionari de les llengües d'Europa*. Editorial Enciclopèdia Catalana.

Brown, Keith; Ogilvie, Sarah (eds.) (2008). *Concise Encyclopedia of Languages of the World*. Elsevier.

Campbell, G. L. (1991). *Compendium of the World's Languages*. Routledge.

Comrie, Bernard (ed.) (1987). *The World's Major Languages*. Croom Helm.

Dalby, Andrew (2006). *Dictionary of Languages*. Londres: A & C Black.

Garry, Jane; Rubino, Carl (2001). *Facts about the World's Languages*. Nova York: The H. W. Wilson Company.

Grimes, Barbara F. (ed.) (2000). *Languages of the World. Ethnologue* (14a. edició) [en línia]. Vol 1: *Languages of the World*. Vol. 2: *Maps and Indexes*. SIL International. <<http://www.ethnologue.com/web.asp>>

Junyent, Carme (1989). *Les llengües del món. Ecolingüística* (3a. edició 1996). Empúries.

Katzner, K. (1977). *The Languages of the World* (edició revisada 1986, 3a. edició 2002). Routledge and Kegan Paul.

Lyovin, Anatole (1997). *An introduction to the languages of the world*. Oxford University Press.

Meillet, Antoine; Cohen, Marcel (dirs.) (1952). *Les langues du monde* (2 vol.). París: Champion.